

Nr 108

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vidareutbildning av sjuksköterskor m. m. jämte motioner.

(2:a avd.)

Propositionen

Sedan Kungl. Maj:t i propositionen nr 1 (bilaga 10, punkt D 38) beräknat medel till vissa kostnader för vidareutbildning av sjuksköterskor m. m., har Kungl. Maj:t i propositionen nr 66 under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för den 15 mars 1968 föreslagit riksdagen att

1. godkänna de i statsrådsprotokollet förordade riktlinjerna för anordnande av vidareutbildning av sjuksköterskor,
2. godkänna vad i statsrådsprotokollet förordats angående statsbidrag till nämnda vidareutbildning,
3. besluta att barnmorskeläroanstalterna, centralskolan för specialutbildning av barnsjuksköterskor och statens distriktssköterskeskola skall upphöra den 1 juli 1969,
4. bemyndiga Kungl. Maj:t att träffa de avtal med landstingskommunerna och de landstingsfria städerna som erfordras för avveckling av den under punkt 3) nämnda statliga utbildningen,
5. för budgetåret 1968/69 anvisa
 - a) till Barnmorskeläroanstalterna: Avlöningar ett förslagsanslag av 1 060 000 kr.,
 - b) till Barnmorskeläroanstalterna: Omkostnader ett förslagsanslag av 507 000 kr.,
 - c) till Utbildning av viss sjukvårdspersonal ett förslagsanslag av 747 000 kr.,
 - d) till Statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor: Avlöningar ett förslagsanslag av 3 437 000 kr.,
 - e) till Statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor: Omkostnader ett förslagsanslag av 5 796 000 kr.

På grundval av förslag av 1962 års sjuksköterskeutredning i betänkandet »Sjuksköterskeutbildningen I. Grundutbildning» (SOU 1964: 45) genomförs successivt från och med den 1 januari 1966 en ny studieordning för blivande sjuksköterskor

enligt beslut av 1965 års riksdag (prop. 1965: 161, SU 181, rskr. 430). Utbildningen skall enligt beslutet omfatta en för alla blivande sjuksköterskor gemensam grundutbildning, som på fem terminer leder fram till legitimation. För fullgörande av speciella uppgifter avses därutöver tillkomma vidareutbildning. Förslag rörande vidareutbildningens närmare utformning har lagts fram i utredningens betänkande »Sjuksköterskeutbildningen III. Vidareutbildning» (SOU 1966: 73). I propositionen framläggs nu på grundval av sistnämnda betänkande förslag till utformning av vidareutbildningen som förutsätts få en längd av en termin för viss utbildning och två terminer för annan utbildning. Statsbidrag föreslås utgå med 20 000 kr. per termin och elevgrupp om 15 elever i heltidskurs. Den nya vidareutbildningen avses börja i begränsad omfattning vårterminen 1969 för att sedan efter hand byggas ut.

Motionerna

I detta sammanhang har utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 838 av fru *Lilly Ohlsson m. fl.* och II: 1082 av fru *Kristensson m. fl.* vari hemställts att riksdagen måtte besluta att den i propositionen föreslagna vikariatstjänstgöringen under 4 veckor på barnmorskelinjen skall ingå i den ordinarie utbildningen och förläggas till utbildningsanstaltens sjukhus samt att studiesociala förmåner skall utgå under hela utbildningstiden, således under sammanlagt 50 veckor,

dels de likalydande motionerna I: 839 av fröken *Stenberg m. fl.* och II: 1084 av herr *Nordstrandh m. fl.* vari hemställts att riksdagen måtte besluta att elevantalet för heltidsanställd skolsköterska inom grundskolan, fackskolan, gymnasiet och yrkesskolan begränsas till 800 elever fr. o. m. budgetåret 1969/70 samt att reglerna för distriktssköterskans medverkan inom skolhälsovården inom den fristående grundskolan blir föremål för ändring i enlighet med vad i motionerna anförts,

dels de likalydande motionerna I: 840 av herr *Wirtén m. fl.* och II: 1083 av herr *Källstad m. fl.* vari hemställts att riksdagen måtte uttala att vidareutbildningen tills vidare dimensioneras så att den kan ta emot 70 % av de sjuksköterskor som utexamineras från grundutbildningen varje år samt att linjerna psykiatrisk sjukvård samt medicinsk-kirurgisk sjukvård vidgas att omfatta två terminer,

dels motionen II: 1081 av fru *Kristensson m. fl.* vari hemställts att riksdagen måtte besluta att oförändrade bidragsregler i enlighet med vad i motionen anföres måtte gälla,

dels motionen II: 1085 av herr *Wennerfors* vari hemställts att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att skolöverstyrelsen ges i uppdrag att snarast utarbeta kursplan för anestesiolegi-komplettering för operationsassistenter och att direktiv till yrkesutbildningsberedningen utfärdas att snarast behandla frågan om en femterminers kursplan för operationsassistenter.

Utskottet

Enligt statsmakternas beslut år 1965 genomförs successivt från och med den 1 januari 1966 en ny studieordning för blivande sjuksköterskor. Den nya utbildningen omfattar en för alla elever gemensam grundutbildning, som på fem terminer leder fram till legitimation. Efter grundutbildningen skall finnas vidareutbildning avsedd att ge de kunskaper som erfordras för vissa särskilda arbetsuppgifter. Den nu föreliggande propositionen, som bygger på ett av sjuksköterskeutredningen framlagt förslag, behandlar den närmare utformningen av vidareutbildningen, vilken föreslås bli anordnad inom nio olika områden och få en längd av en eller i vissa fall två terminer.

I propositionen framhålls att det av flera skäl är svårt att ta ställning till utredningens förslag rörande vidareutbildningen. Pågående verksamhet med sikte på att effektivisera och rationalisera arbetet inom sjukvården kan komma att väsentligt förändra personalstrukturen inom vårdområdet och detta kan i sin tur komma att i betydande mån påverka det kvantitativa behovet av sjuksköterskor. Det kan inte uteslutas att även frågan om utformningen av sjuksköterskeutbildningen inom inte alltför lång tid på nytt aktualiseras. Till detta kommer att planeringen av sjukvårdsutbildningen försvåras av knappheten på utbildningsresurser, bl. a. tillgången på praktikplatser vid sjukhus och andra inrättningar. Med hänsyn till de ovissa prognoserna bör enligt propositionen någon bestämd siffra för vidareutbildningens dimensionering för närvarande inte fastställas. Utbyggnaden bör ske försiktigt med uppmärksammande av såväl de totala resurserna av olika slag som — i möjlig mån — personalbehovet i stort mot bakgrunden av pågående förändringar inom sjukvårdsorganisationen. Den årliga intagningen till vidareutbildning i början av 1970-talet beräknas i propositionen komma att vara lägre än utredningen förordat.

Frågan om vidareutbildningens dimensionering tas upp i motionerna I: 840 och II: 1083, vilka ansluter sig till utredningens förslag att vidareutbildningen skall omfatta ca 70 % av de årligen grundutbildade sjuksköterskorna. Motionärerna anser det väsentligt att man i samband med att utbildningens utformning fastställs också beslutar om dess dimensionering i avvaktan på en helhetsplan för sjukvårdens personalbehov. Som ytterligare motiv för yrkandet åberopas den rådande sjuksköterskebristen och ett behov av att ytterligare öka sjukskötersketätheten.

Utskottet har med tillfredsställelse noterat att i propositionen förordats en totalplanering på riksplanet grundad på uppgifter om de samlade behoven och resurserna i fråga om utbildning inom vårdområdet. Svårigheterna att bedöma för hur många sjuksköterskor vidareutbildningen skall planeras ligger i öppen dag, och utskottet vill därför ansluta sig till föredragande statsrådets uppfattning att man för närvarande inte bör fixera någon siffra för vidareutbildningens dimensionering.

Utskottet förutsätter att man vid den avsedda riksplaneringen beaktar den betydelsefulla roll som vidareutbildningen av sjuksköterskor är avsedd att spela. Utskottet föreslår att riksdagen ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet sålunda anfört i anledning av motionerna I: 840 och II: 1083.

I propositionen avses att vidareutbildningslinjerna i medicinsk och kirurgisk sjukvård samt i psykiatrisk sjukvård skall omfatta en termin, medan flertalet övriga linjer förutsättes omfatta två terminer. I motionerna I: 840 och II: 1083 har yrkats att även förstnämnda båda linjer skall omfatta två terminer. Utskottet som konstaterat att propositionen på denna punkt följt utredningen har för sin del inte funnit att i motionerna anförts tillräckliga skäl för den föreslagna utökningen. Utskottet vill därjämte påpeka att nämnda två linjer enligt utredningen avses svara för mer än hälften av årsintaget till vidareutbildningen och att därför ett bifall till motionärernas förslag skulle medföra betydande kostnads- och resurskrav, som måste beaktas i sammanhanget. Härtill kommer den fördröjande effekten i fråga om möjligheterna att tillföra sjukvården vidareutbildade sjuksköterskor. Utskottet avstyrker ifrågasvarande motionsyrkande.

Då det gäller behovet av särskilda vidareutbildningslinjer har sjuksköterskeutredningen ägnat särskild uppmärksamhet åt de problem som sammanhänger med sjuksköterskeutbildningens samordning med och avgränsning mot utbildningen av medicinsk-tekniska assistenter. Föredragande statsrådet har vid sina överväganden i denna del bl. a. förordat att utbildningen av operationsassistenter skall fortsätta vid sidan av vidareutbildningen av sjuksköterskor i operationssjukvård och att alla samordningsmöjligheter mellan de båda utbildningarna skall tillvaratas.

I motionen II: 1085 framförs vissa önskemål om en förbättring av operationsassistenternas utbildning i anesthesiologi. Som ett första steg yrkas att skolöverstyrelsen skall få i uppdrag att utarbeta kursplan för en kompletterande utbildning i ämnet. Med hänsyn till att det framdeles kan visa sig lämpligt att den kompletterande utbildningen inarbetas i en från fyra till fem terminer förlängd utbildning för operationsassistenterna yrkas vidare att direktiv skall ges yrkesutbildningsberedningen att snarast behandla frågan om en femterminers kursplan för operationsassistenterna.

Utskottet får med anledning av det första yrkandet i motionen erinra om att utbildningen av operationsassistenter bedrivs som yrkesskolkurs, för vilken läroplan utfärdas av skolöverstyrelsen. Det ankommer sålunda på överstyrelsen att anpassa utbildningen efter sjukvårdsorganisationens skiftande krav och behov. Utskottet förutsätter att överstyrelsen i samband med planeringen för den nya vidareutbildningen i operationssjukvård vidtar de förändringar i operationsassistenternas läroplan, som kan anses påkallade. Någon framställning till Kungl. Maj:t i frågan synes inte erforderlig och utskottet avstyrker därför motionen i denna del.

Vad därefter angår det andra yrkandet i samma motion om uppdrag för yrkesutbildningsberedningen att behandla frågan om en femterminers kursplan för operationsassistenterna får utskottet erinra om att beredningen i sitt läroplansbetän-

kande behandlat även det vårdtekniska området. Förslagen i betänkandet är för närvarande beroende på Kungl. Maj:ts prövning. Utskottet räknar med att det även framdeles blir skolöverstyrelsen, som får utfärda läroplan för operations-assistentutbildningen liksom för övrig yrkesutbildning. Även nu ifrågasvarande yrkande i motionen II: 1085 avstyrkes därför.

Av de föreslagna vidareutbildningslinjerna avser en linje förlossnings- och mödravård. Av redogörelsen i propositionen framgår att enighet om linjens utformning inte kunnat nås under utredningsarbetet och att skolöverstyrelsen därför på uppdrag av Kungl. Maj:t framlagt ett särskilt förslag till läroplan för denna utbildningslinje. Överstyrelsens förslag omfattar en studiegång om 46 veckor jämte ett avlönat vikariatsförordnande på barnmorske- eller sjukskötersketjänst under fyra veckor eller sammanlagt 50 veckor. Vikariatsperioden, som infaller efter en utbildningstid av 44 veckor, föreslås omfatta två veckor på gynekologisk vårdavdelning och två veckor på förlossningsavdelning eller obstetrisk vårdavdelning. För att möjliggöra förordnande för samtliga elever under en begränsad tid måste förutom utbildningssjukhusen även andra sjukhus tas i anspråk. Med hänsyn till bl. a. personalomfattningen bör vikariaten förläggas till kvinnokliniker med omkring 2 000 förlossningar eller mera per år och med i regel tre tjänstgörande barnmorskor i skift på varje förlossningsavdelning. Föredragande statsrådet uttalar en viss tveksamhet om lämpligheten av den i studiegången inlagda vikariatstjänstgöringen men förordar att skolöverstyrelsens förslag till utbildningsgång får läggas till grund för försöksverksamhet. Under denna bör det speciellt uppmärksammas om vikariatsperioden kan anses utgöra en rationell och av utbildningsmålet motiverad del av utbildningen.

En bestämd kritik riktas i motionerna I: 838 och II: 1082 mot den föreslagna uppläggnings av utbildningen på linjen för förlossnings- och mödravård. Denna kritik riktar sig främst mot den föreslagna vikariatstjänstgöringen. Denna måste ofrånkomligen få verklig karaktär av utbildning och detta förutsätter att den förläggs till utbildningsanstaltens sjukhus. Något annat är enligt motionärerna inte försvarbart ur medicinsk synpunkt. I motionerna yrkas därför att riksdagen skall besluta att vikariatstjänstgöringen skall ingå i den ordinarie utbildningen och förläggas till utbildningsanstaltens sjukhus. I konsekvens härmed yrkas vidare att studiesociala förmåner skall utgå under hela utbildningstiden, således under sammanlagt 50 veckor.

Utskottet finner i likhet med föredragande statsrådet att den föreslagna vikariatsperioden är en diskutabel anordning. Med hänsyn till angelägenheten av att den nya vidareutbildningens genomförande inte försenas bör dock förslaget i propositionen läggas till grund för en försöksverksamhet. Utskottet förutsätter att utbildningsmyndigheterna följer denna försöksverksamhet med allra största uppmärksamhet och alldeles särskilt söker bilda sig en uppfattning om värdet av vikariatstjänstgöringen. Utskottet vill också kraftigt understryka vikten av att man på allt sätt söker tillgodose elevernas behov av handledning under denna tjänstgöring.

Detta uppnår man bäst om vikariatstjänstgöringen i den utsträckning det är möjligt förläggs till utbildningsanstalternas sjukhus eller annat sjukhus med personal som har väl dokumenterad lämplighet för handledaruppgiften. Vad utskottet anfört i denna fråga bör av riksdagen ges till känna för Kungl. Maj:t.

Av den ståndpunkt utskottet intagit i fråga om den föreslagna vikariatstjänstgöringen följer att utskottet avstyrker yrkandet i motionerna I: 838 och II: 1082 om studiesociala förmåner under hela utbildningstiden.

De i motionerna I: 839 och II: 1084 framförda yrkandena syftar till en förbättring av skolhälsovården genom en väsentlig nedsättning av det antal barn som enligt skolstadgan skall ankomma på varje skolsköterska, respektive distriktssköterska i de fall då sådan sjuksköterska jämväl fungerar som skolsköterska. Som motivering härför framhålles det stora behovet av skolhälsovård. Däremot berörs inte i motionerna de ekonomiska konsekvenserna av de föreslagna åtgärderna och ej heller de praktiska möjligheterna med hänsyn till personaltillgången att förverkliga dem. Med hänsyn härtill och även till att motionerna inte har något direkt samband med den vidareutbildning som behandlas i propositionen avstyrker utskottet motionerna.

I propositionen förordas att de avlöningsförmåner som för närvarande utgår enligt lönegrad Ug 6 till vissa elever vid statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor från och med nästa budgetår — såvitt avser nytillkommande elever — skall utgå endast till deltagare i lärarkurser.

I motionen II: 1081 yrkas att oförändrade bidragsregler skall gälla för eleverna vid institutet. Motionärerna uttalar att förslaget i propositionen överensstämmer med ett förslag som förelades riksdagen i 1965 års statsverksproposition. Detta förslag avslogs emellertid av riksdagen som i stället biträdde en motion, vari hemställdes att ersättning skulle utgå till institutets elever enligt samma grunder oavsett vilken kurs eleverna tillhörde. Med hänsyn till att vissa utbildningar vid institutet, som förutsättes bli avvecklade i samband med att den nya vidareutbildningen genomföres, övergångsvis föreslås bestå t. o. m. budgetåret 1970/71 saknas enligt motionärerna anledning att nu frångå riksdagsbeslutet av 1965.

Utskottet får för sin del i denna fråga anföra följande. Eleverna vid institutet påbörjar normalt utbildningen vid institutet i anslutning till en period av praktisk yrkesverksamhet varunder de har statlig eller kommunal huvudman. I propositionen redovisas en kostnadsutveckling beträffande ersättningen till eleverna som visar att det antal elever som vid utbildningens början saknar huvudman är i starkt stigande. Bakom detta förhållande ligger enligt vad utskottet inhämtat en ökad tendens hos eleverna att lämna sina anställningar utan att begära tjänstledighet för studier eller sedan de förvägrats sådan av huvudmännen. Denna utveckling strider mot de förutsättningar som låg bakom 1965 års riksdagsbeslut och som utskottet förutsätter alltjämt skall bestå. Då vidare eleverna vid institutet är berättigade till studiemedel anser utskottet sig sakna anledning att tillstyrka motionerna.

Utöver vad som framgått av det föregående har utskottet inte funnit anledning till erinran eller särskilt uttalande i anledning av vad som anförts och föreslagits i propositionen. Utskottet hemställer

1. att riksdagen

a) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 840 och II: 1083, nämnda motioner i vad de avser omfattningen av de föreslagna vidareutbildningslinjerna i medicinsk och kirurgisk sjukvård samt i psykiatrisk sjukvård, godkänner de i statsrådsprotokollet förordade riktlinjerna för anordnande av vidareutbildning av sjuksköterskor,

b) godkänner vad i statsrådsprotokollet förordats angående statsbidrag till nämnda vidareutbildning,

c) beslutar att barnmorskeläroanstalterna, centralskolan för specialutbildning av barnsjuksköterskor och statens distriktssköterskeskola skall upphöra den 1 juli 1969,

d) bemyndigar Kungl. Maj:t att träffa de avtal med landstingskommunerna och de landstingsfria städerna som erfordras för avveckling av den under punkt c) nämnda statliga utbildningen,

2. att riksdagen för budgetåret 1968/69 på driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisar

a) till *Barnmorskeläroanstalterna: Avlöningar* ett förslagsanslag av 1 060 000 kr.,

b) till *Barnmorskeläroanstalterna: Omkostnader* ett förslagsanslag av 507 000 kr.,

c) till *Utbildning av viss sjukvårdspersonal* ett förslagsanslag av 747 000 kr.,

d) till *Statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor: Avlöningar* ett förslagsanslag av 3 437 000 kr.,

e) till *Statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor: Omkostnader* ett förslagsanslag av 5 796 000 kr.,

3. att riksdagen i anledning av motionerna I: 840 och II: 1083 i vad de avser vidareutbildningens dimensionering ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anför,

4. att riksdagen avslår motionen II: 1085 om utbildningen av operationsassistenter,

5. att riksdagen i anledning av motionerna I: 838 och II: 1082 i vad de avser den föreslagna vikariatstjänstgöringen på barnmorskelinjen ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anför,

6. att riksdagen avslår motionerna I: 838 och II: 1082 i vad de avser studiesociala förmåner under hela utbildningstiden,

7. att riksdagen avslår motionerna I: 839 och II: 1084 om skolhälsovården,

8. att riksdagen avslår motionen II: 1081 om bidrag till eleverna vid statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor.

Stockholm den 10 maj 1968

På statsutskottets vägnar:

EMIL NÄSSTRÖM

Närvarande: se under utlåtandet nr 107.

Reservation

av herrar *Virgin* (h), *Kaijser* (h), *Wallmark* (h), *Turesson* (h) och *Nordstrandh* (h) som anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 12 börjar med »Utskottet finner» och på s. 13 slutar med »hela utbildningstiden» bort ha följande lydelse:

»Utskottet finner i likhet med föredragande statsrådet att den föreslagna vikariatsperioden är diskutabel. Enligt utskottets mening är det nödvändigt att de fyra veckornas praktiska tjänstgöring får karaktär av utbildning. Det synes nämligen realistiskt att tro att tjänstgöringen ute på olika lasarett kan organiseras så att verklig handledning av eleverna kan komma till stånd. Under hand har inhämtats att det finns praktiska möjligheter att ordna utbildning under ifrågavarande fyra veckor på barnmorskeläroanstalterna och vissa kvinnokliniker med väldokumenterad erfarenhet av barnmorskeutbildning och för denna utbildning väl skolad personal. Då några svårigheter att organisera tjänstgöringen som verklig utbildning sålunda inte föreligger och någon försening av vidareutbildningens genomförande därför inte behöver uppkomma, talar alla skäl för bifall till ifrågavarande yrkande i motionerna.

Av den ståndpunkt utskottet sålunda intagit i fråga om den föreslagna vikariats-tjänstgöringen följer att utskottet också tillstyrker yrkandet i motionerna I: 838 och II: 1082 om studiesociala förmåner under hela utbildningstiden. Enligt vad utskottet inhämtat strider detta inte mot gällande regler på området.»

dels att utskottets hemställan under 5. bort ha följande lydelse:

»5. att riksdagen i anledning av motionerna I: 838 och II: 1082 såvitt nu är i fråga beslutar att den i propositionen föreslagna tjänstgöringen under fyra veckor på utbildningslinjen för förlossnings- och mödravård skall ha karaktär av utbildning i stället för tjänstgöring och förläggas till barnmorskeläroanstalterna eller kvinnokliniker med väldokumenterad erfarenhet av barnmorskeutbildning och för denna utbildning väl skolad personal,»

dels att utskottets hemställan under 6. vid bifall till yrkandet beträffande 5. bort ha följande lydelse:

»6. att riksdagen i anledning av motionerna I: 838 och II: 1082 såvitt nu är i fråga uttalar att studiesociala förmåner bör utgå till eleverna på linjen för förlossnings- och mödravård under hela utbildningstiden,»